

-SÖYLEŞİ-

TORPİL, LİYAKAT ve MÜLAKAT

Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la Liyakatsizlik, Torpil, Nepotizm, Kronizm, Partizanlık, Yandaş Kayırmacılık vb. Siyasal Patolojiler Üzerine Söyleşi*

Handan ÖLMEZ MEMİOĞLU¹

Stajyer Avukat Antalya Barosu

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: olmezhandan0777@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-5867-5913

Öncelikle kavramlarla başlayalım. Liyakat, liyakatsizlik, meritokrasi gibi kavramları kısaca açıklarsanız söyleşimize bir açılım sağlamış olursunuz.

Liyakat kısaca bir işi ya da görev yapmaya layık olmak demektir. O işi hakkıyla ve layıkıyla yerne getirmeye muktedir olmak demektir. Liyakat akıl, bilgi, tecrübe, çalışma gayreti, ehliyet, ustalık, kıdem, beceri, maharet, yetenek, kapasite, yeterlilik, kifayet kavramların bir üst bileşenidir. Liyakat bir şemsiye kavramdır.

Liyakat için ne yapılmalı? Liyakatsizlik her dönemde var ancak eksik yapılan şey oyunun kurallarının net olarak konulmaması mıdır yoksa liyakate uyulmamasının bir cezasının olmaması mıdır?

Hep söylerim oyuncuların davranışlarını belirleyen oyunun kurallarıdır. 40 yıldır tekrarlayıp duruyorum. İyi bir oyun için oyunculardan önce oyunun kurallarının iyi dizayn edilmesi gerekir. Önce sistem ve onunla birlikte elbette insanın ahlakı, dürüstlüğü, erdemi...

Sizce toplumdaki bireyleri eğitilmiş/eğitimsiz diye ayırmak ne kadar doğru olacaktır? Eğitimsiz bireylerin karar alma sürecindeki yeri bakımından

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** olmezhandan0777@gmail.com

Atıf (APA): Ölmez Memioğlu, H., (2025), Torpil, Liyakat ve Mülakat, Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la Liyakatsizlik, Torpil, Nepotizm, Kronizm, Partizanlık, Yandaş Kayırmacılık vb. Siyasal Patolojiler Üzerine Söyleşi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 17 (1): 144-160.

toplumsal olayların analizini yapma ve oy kullanmada rasyonel davranış sergileme gibi tercihleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Yukarıdaki soruyla paralel bir cevap vereyim. Kural ahlakı insanın davranışlarını belirler, yol gösterir ve sınırlandırır. En yüksek eğitim almış, diplomalar, etiketler, dereceler, unvanlar, makamlara sahip olanların cahil dediğimiz yığınlardan çok daha ahlaksız olduğuna tanık olmuyor muyuz?

Ayrıca niteliksiz insanların göreve gelmesi durumunda, görevi yapmak için yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan bu kişilerin devlete ve topluma yüklediği maliyetler nelerdir?

Liyakatsizliğin bedeli kalitesizlik, vasatlık ve ahlaksızlıktır. Liyakatsizliğin maliyeti yolsuzluktur. İsraftır, savurganlıktır... Haksızlıktır, adaletsizliktir ve kul hakkı yemektir.

Liyakatsizlik toplumsal ahlakı çürütür mü? Nasıl? “Çürüme” sizce siyasetçilerde mi yoksa toplumda mı?

Liyakatsizlik sosyal sermayeyi yok eden bir virüstür. Balık baştan kokar ama en çok da ayaklar kokar. Baştakiler aşağıdakilere örnek olmazsa adalet, liyakat, hakkaniyet bilmezlerse o zaman toplumun tüm kesimlerinde çürüme, yozlaşma ve değersizleşme yayılır. Virüsün yayılmasında baş mı yoksa ayaklar mı diye sorarsanız ona şöyle cevap vermek isterim. Baştakiler vasat ve ahlaksız olursa virüsün yayılma etkisi daha güçlü olur. Peki ya ayak takımı! Eğer Hoi Polloi denen kara cahiller baştaki vasatlara, ahlaksızlara ve hırsızlara bile bile oy veriyorsa, onların iktidarda kalmasını destekliyorsa buna ne cevap vereceksiniz? Düşünün ki bir ülkede adalet yok, hukuk yok, haksızlık, adaletsizlik, liyakatsizlik var ve ayak takımı baştakilerin kayırma ve kollamacılıklarına onay veriyor. Aman ha! Ben Türkiye’den söz etmiyorum! Siyasal patoloji açısından tespit yapıyorum.

Liyakatin olmamasının sosyolojik sonuçları nelerdir? Mülakat konusu ülkemizin kanayan yarası. Mülakat mantığı nedir? Doğru mudur?

Her siyasi iktidar sahip olduğu güç ve yetkilerinin kapsamının genişletilmesinden yanadır. Mülakat siyasi iktidara geniş bir takdir ve inisiyatif alanı sunar. Mülakat sayesinde politikacılar kendilerini destekleyen partizan taraftarlarını, akrabalarını, eş ve dostlarını kolayca işe yerleştirme imkânına sahip olurlar. Böylesine bir güç ve yetkiyi kullanmamak ve bundan gönüllü olarak vazgeçmek hiçbir siyasi iktidarın

işine gelmez. Kamusal organizasyonlarda mülakat sınavları her zaman muhtelif kayırmacılık uygulamalarına açıktır. Mülakat adam kayırmacılığın her türüne imkân sağlayan bir sistemdir. Siyasal kayırmacılık, nepotizm, kronizm, hemşehricilik hepsine...

Mülakat kul hakkı yemek değil midir? Nasıl olur da kendini muhafazakar, mütedeyyin, dindar olarak tanımlayan insanlar KPSS sınavlarından yüksek puan almış kişiler yerine mülakat sınavları yaparak torpil yapabiliyorlar...

Bir ülke düşünün ki, orada mütedeyyin yöneticiler güya içinde Allah korkusu olan mümin kardeşlerini kamusal görevlere getirerek toplumsal düzeni, adaleti ve ahlakı tesis etme gayesinde birleşsinler, çaldıkları soruları altın nesil adını verdikleri din kardeşlerine dağıtsınlar ve onları kamu kurum ve kuruluşlarının en üst makamlarına ve görevlerine yerleştirsınlar! Bir ülke düşünün ki, orada yöneticiler devletin âli menfaatleri retoriğine sığınarak kamu hizmetine girme hakkının tehdit ve tehlike oluşturabileceğini söyleyerek ya da güvenlik gerekçesini kılıf göstererek mülakat sınavı uygulamasını yaygınlaştırsınlar... Kamu kurum ve kuruluşlarının yazılı sınavlarında en yüksek notu almış olan insanları mülakat sınavlarında eleyerek partizan adamlarını en düşük görevlerden en yüksek görevlere kadar her yere yerleştirsınlar!... Mülakat sınavlarında yapılan adaletsizlik, hakkaniyetsizlik, liyakatsizlik sıklıkla dini terminoloji esas alınarak kul hakkı yemek manasında kullanılır. Bu açıdan en başta mütedeyyin bir insanın adaletli ve ahlaklı olması beklenir; hakkı olana hakkının teslim edilmesi gerekir. Aksinin kul hakkı yemek ile eşdeğer olduğunun bilinmesi gerekir. İşte bir ülkede bunlar yapıyorsa o zaman mütedeyyin olmanın, dindar olmanın hiçbir kıymeti yok demektir.

Mülakat konusu doğrudan partizanlık ile alakalı değil mi? Ülkemizdeki partizanlık gerçekten ürkütücü boyutlarda mı?

Ben partili siyasete hiçbir şekilde inanmayan ve partisiz demokrasi fikriyatına ya da anti-siyaset fikriyatına inanan bir anti-leviathan ve ant-demokrasi taraftarıyım. Pis partili siyasetin görünür ve görünmez maliyetlerini, maddi ve gayri maddi maliyetlerini görünce partili siyasetten açıkçası tiksinti duyuyorum. Bu anlamda particiliği ve partizanlığı da adi ve iğrenç görüyorum...

Partizanlıkta bir siyasi partiye ya da onun başındaki lidere körü körüne bağlılık, itaat ve biat sözkonusudur. Bu tür partizanlar muhtelif sosyolojik, siyasi ve iktisadi nedenlerle partidirlere; partilerinin iktidara gelmesi ya da iktidarda kalması için mücadele ederler, elinde bulunan olanakları yalnızca kendi parti yandaşları için

kullanırlar. Siyasi partizanlığın, particiliğin ya da siyasi fırkacılığın tohumları erdemsiz toplumlarda kolayca yeşerir, kök salar ve daha sonra da bu pis ayırık otlarını söküp atmak kolay olmaz. Ve cahil kalabalık böylece partizanlık yaparak seçtiği bir siyasi partinin ve onun başındaki despotun kölesi olur. Fanatik partizanlık sonuçta otokrasiye dönüşür.

Fanatik partizanlık... Bu kullandığınız kavramı biraz açar mısınız?

Fanatik siyasi partizanlık ahlak ve erdem yoksunu, şahsiyet ve haysiyeti olmayan değersiz insanların takip edeceği bir yoldur. Bir fanatik siyasi partizan için doğru ya da yanlış diye bir şey söz konusu değildir; gerçekler ve yalanlar birbirine karıştırılmıştır, adalet, hakkaniyet, liyakat gibi değerlerin hiçbir kıymeti yoktur. Onlar için doğru olan partinin başındaki siyasi liderin söyledikleridir; davaları partinin iktidara gelmesi, partizan yoldaşlarının ya da yandaşlarının makam ve mevkilere yerleştirilmesidir. Partizan, liyakat bilmez; partili olan kimlerse iş bulmak, onları işe yerleştirmek, makam ve mevkileri partizanlara tahsis etmektir önemli olan...

Fanatik bir partizanın gözü kördür; Partizan için doğru olan partinin ideolojisidir. Partizanın kulağına siyasi liderin nutukları hoş gelir. Hele ki hamaset, hitabet ve retorik sanatlarını iyi bilen bir siyasi lider için partizanlar arka arkaya dizilir, kul-köle kesilir. Partizanlar sürüden farksız insanlardır; sürü psikolojisi ile yaşarlar. Partizanların dilinde hep aynı söz vardır: Dava... Dava için mücadele ettiklerini söylerler... Oysa en üstteki liderden en alttaki partizan üyeye kadar herkesin dava olarak ifade ettiği mücadelenin gerisinde menfaat sözkonusudur. Fanatik partizanlar, menfaat için onur, şahsiyet ve haysiyetlerini kolayca satabilen insanlardır. Partizanlar yalakalık ve dalkavukluk için her zaman hazırdırlar. Menfaatleri için eğilmek ve yağcılık yapmak için hazır askerlerdir.

Aşırı ya da fanatik partizanlık kişinin kendi partisinin dışındaki muhalif partilere düşmanlık ve nefret duygularını kamçılayabilir. Böylesi bir durumda toplumda ayrışma, kamplaşma, kutuplaşma, mezhepçilik, hizipleşme adı verilen negatif durumlar ortaya çıkar.

İstisnai memurluk da partizanlığın bir sonucu. Bu konuda da görüşlerinizi rica edebilir miyim?

Kıyak memuriyet diye bilinen istisnai memurluk gerçekten ayıplayacağımız bir kayırma ve kollama uygulamasıdır. KPSS sınavına bile girmeden bakanlıkların özel

kalem müdürlükleri ile bakanlık müşavirlikleri kullanılarak partizanların devlet memuru olmalarını sağlayan kadrodur. Nasıl mı işliyor? Önce, valilik, belediye ve bakanlıkların özel kalem müdürlükleri ile bakanlık müşavirliklerine bir atama yapıyor. Ardından bir süre sonra bu kişiler başka kurumların kadrolarına geçiriliyor.

Kamu kurum ve kuruluşlarında özel kalem müdürlüğü, müşavir, çevirmen, avukat gibi kıyak makam ve memuriyetlikler ihdas etmenin mantığı yoktur ve ahlakı hiç yoktur. Bu sayısız makam ve görevlerde kimler istihdam edilmektedir? Hiçbir sınava tabi olmaksızın kılıfına uydurulan bazı formaliteler ve prosedürlerden sonra bir kişinin paraşütle bir özel kalem müdürlüğüne ya da müşavir kadrosuna getirilmesinin ahlaki gerekçesi nasıl izah edilebilir?

Partizanlık doğal olarak kayırma ve kollamacılığa kapıyı açıyor. Torpili yaygınlaştırıyor ve paraziter bir devlet yapısı oluşturuyor. Bu konuda neler söylemek istersiniz.

Leviathan'ın resmi konakları ve özel konukları vardır. Resmi konaklar masraf ve israflarla doludur. Bitmek bilmeyen bir hazineden harcamalar yapılır. Lüks, şatafat, gösteriş vs. hepsi oradadır. Geniş mutfaklarda herkesi doyurmaya yetecek kadar pişen yemekler hazırlanır. Resmi konakların özel konukları vardır ve bu müdavimlerin sayısı hiç eksilmez. Yemek sanatını iyi bilen ve yemek masalarını şenlendirenlerin bir kısmı müşavir olmakla ödüllendirilirler. Ve sonuçta yemek masasının üstüne ya da altında yer bulma yarışı ortaya çıkar. Resmi konaklarda yaşayan bir sınıf oluşmuştur. Bu özel konuklar parazitolardır.

Bugün her devlet aslında bir Leviathan'dır ve her Leviathan içerisinde parazitler yaşar. Büyümüş bir devlet kaçınılmaz olarak parazitler üretir ve bunlar kendilerine devlet bünyesinde paraziter bir yaşam alanı yaratmış olurlar. Bu paraziter yaşam alanı zaman içerisinde toplumda bir parazit kültürünün yerleşmesine katkıda bulunur.

Çalışmadan, üretmeden ve verimli iktisadi faaliyetlere bilfiil iştirak etmeden varlığını sürdüren paraziter grupları vardır... beleşçiler, avantacılar, rant kollayanlar, yüksek maaşlarına rağmen huzur hakkı adı altında 4-5 yerden para alanlar, vasat olduğu halde kifayetsiz muhteris olduğu halde devletin en üstü makamlarında atananlar...

“Demokrasilerden meritokrasi doğmaz.” Kendisi liyakat ilkeleri ile seçilmemiş bir millet meclisi; milletin vekili sıfatıyla liyakat sahibi vekilleri (bürokratları) iş başına getirir mi? Meritokrasinin demokrasilerde bir ütopya olmaktan kurtulması için ne yapılabilir? Bu konuyu açar mısınız?

Harika soru! Eğer demokrasi üstün bir değer olsaydı o zaman demokrasiden meritokrasi doğardı!... Oysa demokrasi hiçbir zaman bir meritokrasi üretemez. Tam enformasyona sahip olmayan ve aynı zamanda eksik zihinsel kapasite ve muhakemeden yoksun olan irrasyonel seçmenler doğru insanları seçip iş başına getiremezler. Demokrasilerde irrasyonelite sorununu ortadan kaldıracak hiçbir reçete ya da formül sözkonusu değildir; dolayısıyla demokrasilerde her zaman meritokrasi bir sorun olarak varlığını sürdürür. Demokrasiden meritokratik bürokrasi de doğmaz! Söyleyin bana liyakatsiz seçilmişler liyakatli yöneticileri iş başına getirirler mi?

Kendisi liyakat ilkeleri ile seçilmemiş bir millet meclisi; milletin vekili sıfatıyla liyakat sahibi vekilleri iş başına getirir mi? Millet iradesini temsil ettiğini iddia eden siyasal iktidar millettten aldığı yetkiyi tamamen meşru göstererek bürokrasiye atama yetkisinin sınırsız-sorumsuz sahibi olduğunu ifade eder. Siyasal iktidar bürokrasideki makamlara ya da görevlere yapacağı tayinlerin bazı liyakat kuralları ile sınırlandırılmasını istemez; seçim dönemlerinde kendilerini destekleyen kişileri makam ve mevkiler ile ödüllendirmeyi tercih eder.

Sahip/millet/yönetecek kişiyi seçen üniversite mezunu, vekil ise ilkokul mezunu olabiliyor. Sizce bu adil midir? Bizi yönetmeye aday olacak kişilerin de alanlarında uzmanlığını kanıtlamış kişiler olması gerekmez mi? İlkokul mezununun milletvekili olabilmesi günümüz koşullarına uygun mudur?

Bu da çok kıymetli bir soru. Zira meritokrasinin her zaman epistokrasiye dayalı olması gerekir. Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu... Belki şaşırabilirsiniz ama ben milletin akli ile sandığa gidip vekillerini seçmesini asla doğru bulmuyorum... Sonuç ortada değil mi? Halk ya da millet dediğiniz kolektif vasatlık ya da kalabalık vasatlık asla doğru, sağlam, güvenilir ve tutarlı tercihlerde bulunamaz. Bu milletin iradesi, feraseti falan maval ve martavaldan başka bir şey değildir. Yok öyle bir şey... Bugün dünyanın en gelişmiş, modern, müreffeh ve sözümona medeni ülkesinde Trump'ı seçen kim? Trumpmania vakasının ortaya çıkmasını sağlayan kim?

Demokrasiye inanmıyor musunuz? Millet iradesine dayalı bir temsili demokrasiye inanmadığınızı mı söylüyorsunuz?

Evet tam da bunu söylüyorum. Millet iradesi adı verilen hurafeyi, safsatayı, palavrayı kutsal bir kavram olarak halka anlatan, demokrasinin meşruiyetini hamaset siyaseti, paternalist ve popülist demagoji ile yayanlara itiraz ediyorum. Doğru bulmuyorum. Ayıplıyorum... Millet iradesi denilen ve demokrasiye meşruiyet gömleği olarak giydirilen bu iki kelime asırlar boyunca hep milleti aldatmanın, kandırmanın, istismar ve suistimal etmenin bir aracı olmuştur. Halk seçim sandığına davet edilmiş ve oradan çıkan sonuç millet eğemenliği adı altında kutsanmış ve yüceltilmiştir. Ve sandık demokrasinin namusu ilan edilmiştir.

Millet iradesi öylesine kutsallaştırılmış ve yüceltilmiştir ki, ona karşı olan ve karşı duran herkes demokrasi düşmanı olarak ilan edilmiştir. Akılsız bir sürünün verdiği oylar neticesinde güç ve iktidarı ele geçiren millet idaresinin sonuçları ne olmuştur? Millet iradesine dayalı millet idaresi adı verilen demokrasi millete ne yarar sağlamıştır? Ne maliyetler yüklemiştir? Akılsız sürü kelimesini millete saygısızlık olarak ya da kaba bir ifade olarak yorumlamayınız... Burada Behaviouralism adı verilen literatürde ifade edilen sürü etkisi (herd effect) kavramına atıfta bulunarak bu sözü kullanıyorum.

Eğer ki millet yani halk millet iradesine dayalı millet idaresinin dünyada otoriter ve totaliter rejimlere kapı aralayarak zorba tek adam rejimlerine dönüştüğünü idrak edemiyorsa o zaman Hoi Polloi denen bu kollektif vasatlık tiranlık rejimi altında ezilmeye müstehak demektir.

Peki demokrasinin alternatifi nedir o zaman? Epistokrasi midir? Nedir?

Ben önce demokrasinin neden kakistokratik bir rejim olduğunu anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Benim demokrasinin alternatifi şudur dememin kıymetli olabilmesi için önce demokrasinin neden iyi bir rejim olmadığını, kötünün iyisinden daha öteye berbat bir rejim olduğunu açıklamam lazım. Önce kötülüğün maliyetlerini anlayalım ve daha sonra bunun alternatifini konuşalım derim. Tekrar edeyim ben milletin vekillerini seçim ve oylama ile seçtikleri siyasi sisteme yani demokrasiye inanmıyorum.

Yazılarınızda milletvekillerinin aslında lider vekilleri olduğunu söylüyorsunuz...

Elbette öyle... Kim seçiyor efendim. Allah aşkına belediye başkanlarını kim seçiyor. Millet vekillerini kim seçiyor?

Kim seçiyor?

Her kim belediye başkanlarını halkın seçtiğini söylüyorsa bilin ki, yalan söylüyordur! Her kim ki, milletin vekillerini bizatihi milletin seçtiğini söylüyorsa bilin ki, düpedüz yalan söylüyordur!

Milletvekili milletin vekili midir, yoksa lider vekili midir? İçinde birazcık ahlak olan herkes ama herkese bu sorunun cevabını sorunuz? Bir gazetecinin tek tek siyasi parti başkanlarına canlı yayında şu soruyu sormasını çok isterim? Millet vekillerini gerçekte siz mi seçiyorsunuz yoksa millet mi seçiyor? Bakalım ne cevap verecekler...

Durum şundan ibarettir. Bir siyasi parti lideri ya da başkanı, bir belediye başkanını doğrudan kendisi seçer ve aday ilan eder; kafasına estiği zaman da o seçilmiş ve işbaşındaki belediye başkanın istifa etmesi direktifini bile verebilir ya da parti için hegemonyayı kullanarak istifaya zorlayabilir!

Siyasi gücü elinde bulunduran bir hükümet başkanı için parasal disiplin ve parasal istikrarı sağlayacak öngörülebilirlik gibi bir kuralın hiçbir değeri yoktur; o istediği kişiyi Merkez Bankası Başkanı olarak atamakta hiçbir beis görmez.

Başbakan ya da Cumhurbaşkanı olarak gücü elinde bulunduran bir siyasetçi için yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı gibi bir ilkenin ya da kuralın da bir kıymeti olmayabilir; o özellikle yüksek mahkemelerin başkan ve üyelerini bizzat kendisi atamak ve yargının iplerini dahi elinde tutmak ister. Siyasi iktidarın başında bulunan zat için sözde tarafsız ve bağımsız olması gereken üst kurulların başkan ve üyelerinin bizzat hükümet tarafından atanmasında da hiçbir bir sakınca yoktur.

Milletvekilleri aslında lider vekilleridir. Bir kasabanın ya da kocaman bir kentin belediye başkanını seçen halk yani millet değil; siyasi partinin başındaki siyasi liderdir. Aynı şekilde parlamentoya seçilen vekiller doğrudan siyasi parti lideri ve ona biat ve itaat etmiş oligarşik parti meclisinin seçtiği kimselerdir.

Demokraside millet her zaman egemendir... Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir sözleri kocaman yalanlardır. Demokrasi bir sahne oyunudur. Sandık demokrasisi adı verilen temsili demokrasi sahte demokrasidir. Sahte demokrasi de sahne demokrasisidir.

Ben diyorum ki, demokrasi artık bütünüyle iflas etmiş, tamir ve tedavi edilebilecek bir siyasi rejim olmaktan çıkmıştır. Asla imkansız olmayan, fakat gerçekleştirilmesi kolay olmayan ideal siyasi rejim demarşidir. Siyasi partilerin, siyasetçilerin, seçim sandıklarının, seçimde kullanılacak oy pusulalarının olmadığı bir siyasi rejim tasarımı üzerine düşünmeliyiz. Sahte sahne demokrasilerindeki gölge oyununa son vermeliyiz. Seyreden ve alkışlayan seyircileri, arka plandaki kukla oynatıcılarını, kuklaları, sesleri, ışıkları ve sahnede her ne varsa hepsini ama hepsini sorgulamalıyız.

Öyle anlaşıyor ki sizinle ayrı bir demokrasi eleştirisi üzerine bir sohbet yapmamız çok uygun olur? Ne dersiniz?

Memnuniyetle...

Müsaade ederseniz tekrar konumuza dönelim... Liyakat sorunu üzerine ilave bazı sorular sormak isterim. Elimdeki notlarımdan ilerliyorum. Vasatlık, vasatizm, vasatlığın iktidarı, vasatlık istilası gibi terimleri sıklıkla kullanıyorsunuz...

Efendim, ehliyet, liyakat, kifayet, yetenek vs. meritokratik bir devlet yönetimin olmazsa olmazlarıdır. Ancak bilgi, beceri, yetenekten yoksun olanlar partizan bir devletle yakın ilişkiler kurarak kendilerine rahatlık ve konfor sağlayacak bir paraziter yaşam alanı sağlamak için mücadele ederler. Akraba kayırmacılık yani nepotizm, eş-dost kayırmacılık, hemşehri kayırmacılık, etnik ayrımcılık vs türde kollamacılık davranışları paraziter kültürde hâkim olan ve yaygın olan eğilimlerdir. Siyasal kayırmacılık yani partizanlık ile paraziter kültür birleşince devlette istihdam edilen vasat sayısı artar ve sonuçta vasatların hâkimiyeti ya da vasatların egemenliği adını verebileceğimiz bir durum ortaya çıkar. Bu meritokrasinin çöküşü ve medokrasinin yükselişi anlamına gelir. Medokrasi vasatlık kültürünün yaygın olduğu bir düzendir ve vasatlara paraziter yaşam alanında beslenme, saklanma ve yaşama imkânı sağlar.

Vasatlar nerede peki? Kim onlar? Ne yerler ne içerler?

Vasatlık her yerde... Sohbetimizde kollektif vasatlıktan söz ettim. Bir oksimoron olarak kalabalık yalnızlık çok moda bir terim. Eğer gerçekten kalabalıklar vasat olmasalardı yalnızlık içinde hayatlarını bir cep telefonundaki bilgilere hapsederler miydi? Vasatlık her yerde... Her yerde... Yukarıda, aşağıda, yanımızda, etrafımızda...

Vasatlar devletten 3-4 maaş alıyorlar... Asgari ücretle geçinen milyonlar varken dediğiniz gibi partizanlar ve vasatlar devlette danışmanlık yapıyorlar, birden çok şirketin yönetim kurulundan huzur hakkı adı altında ballı maaşlar alıyorlar. Ne söylemek istersiniz? Mesela torpilli danışmanlar...

Bilgi, yeteneği ve birikimi olmayan kifayetsiz muhterislerin devlet ve hükümet başkanlarına baş danışman, danışman, müşavir sıfatları altında istihdam edilmeleri üzücüdür. Bilgisiz, çapsız, yetersiz bu adamlar o makamlara yaranma ve yamanma ile gelmeye çalışırlar... Bazen televizyon izlerken görüyorum ve içimden “Bu sığ adam bu göreve nasıl gelebilmiş” diye içimden soruyorum. Devlet ve hükümet başkanlarına müşavir olarak atanacak kişiler hangi kriterlere sahip olmalıdır? Bu konuda belirli ilkeler, kurallar ve kriterler olması gerekmez mi? Bunların iş tanımı nedir, görev tanımı nedir? Devlet ve hükümet başkanları istedikleri sayıda kişiyi danışman adı altında görevlendirebilirleri mi? Danışman sayısı kaçtır? Bunlar hangi maaşı alırlar?

Kamuda birden fazla görevlendirme ve çoklu maaş uygulamaların mutlaka boyutlarının araştırılması gerekir. Sayısız eski siyasetçi, bürokrat danışman, yönetim kurulu başkanı, yönetim kurulu üyesi olarak atanıyorlar en az 5-10 emekli maaşı kadar ilave parayı... Bakan Yardımcısı aldığı maaş bir emeklinin aldığı maaşın neredeyse 8-10 katı... Aynı zamanda bilmem ne bankasının yönetim kurulu üyesi... Bankadan aldığı aylık huzur hakkı ise 20 bin dolar! Bunlar hakikaten ayıp şeyler... Bunları duyan bir emekçi, emekli yüksek maaşları dışında 3-4 yerden aldıkları maaş ve huzur hakkı ile doymak bilmeyen bu adamlara çoluğunuz çocuğunuzdan çıksın, boğazınızda kalsın, haram zıkkım olsun demezler mi? Bizler enflasyon oranında zam alamazken siz avanta maaşlar, ulufeler ve rantlar peşinde koşuyorsunuz demezler mi?

Liyakat kitabınızda bir de hizmetsiz memuriyetlik ve hayalet devlet memurlarından söz ediyorsunuz. Bunu da biraz açar mısınız?

Devlet yönetiminde görülen oldukça ilginç liyakatsizlik örneklerinden birisi de hizmetsiz memuriyetlik sendromudur. Bir kişinin bir kamu kuruluşunda kadrolu ve ücretli olarak istihdam edilmekle beraber sözkonusu kuruluşta aktif olarak çalışmaması hizmetsiz memuriyetlik anlamına gelir. Bu ilginç durumu hayalet devlet memurları sendromu olarak da adlandırmak mümkündür. Argo deyimle “arazi devlet memurları”... Arazi olmak, sıvışmak, işten kaçmak, işe gelmeden maaş alan anlamında bir argo deyim...

Liyakatsizliğin bir kamusalılık sorunu olduğunu söylüyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Ben şimdi size çok sevdiğim, kısmen kendi geliştirdiğim bir tekerlemeyi söyleyeyim ve sonra bir iki kez tekrar edelim birlikte...

Devletin malı, milletin malıdır.

Milletin malı herkesin malıdır.

Herkesin malı hiç kimsenin malıdır.

Hiç kimsenin malını da herkes kötü kullanır.

Liyakatsizlik esasen bir kamusalılık sorunudur. Doğrusu anlamadığımız ya da anlamak istemediğimiz; görmediğimiz ya da görmek istemediğimiz meselenin özü budur. Liyakatsizlik kamusal alanın bir sorunudur. İrrasyonel seçmenlerin yaptıkları seçimler sonucunda iş başına gelenlerin liyakatsiz ve dürüst olmayan kişilerden oluşması kaçınılmazdır. Eksik enformasyon, eksik zihinsel kapasite, zihinsel hata ve yanılgılar seçmenleri irrasyoneliteye sürükler ve bunun da kaçınılmaz sonucu liyakatsizliktir. Denilebilir ki, hiçbir demokrasi meritokrasi üretmez!.. Güç ve iktidar için yarışan ve daha sonra bu ipi göğüsleyen seçilmişlerin liyakat sahibi yöneticileri ataması ihtimalinin de düşük olacağı kabul edilmelidir. Bir politik müteşebbis ile bir özel müteşebbisi saikler ya da müşevvikler yönünden aynı kefedede değerlendiremeyiz. Politik müteşebbis kendi parasını ya da sermayesini kullanmaz; kullandığı kaynakların sahibi değildir; vekilidir; oysa bir özel müteşebbis mülkiyetinin sahibi ve efendisidir; yaptığı hata ve yanlışların bedelini bizzat kendisi öder. Yüksek maliyet, düşük etkinlik, düşük verimlilik, israf ve savurganlıklar bir politik müteşebbisin sonu olmayabilir. Kamu kurum ve kuruluşlarına kendi yakınlarını, arkadaşlarını, yoldaşlarını, parti yandaşlarını

atayan bir politik müteşebbisin belki kaybedebileceği sadece bir sonraki seçim olabilir. Buna karşın, bir özel müteşebbisin liyakat ilkesinden ayrılmasının bedeli çok, ama çok ağır olur.

Tekrar etmek gerekirse, özel organizasyonlarda çalışmak ve üretmek esastır. Hiçbir işletme ya da firma sahibi, tembellik, rehavet ve ataleti hoşgörüsü ile karşılamaz ve çalışmayan kişinin işine son verir. Özellikle rekabetin hakim olduğu piyasalarda yüksek performans organizasyonların ayakta kalabilmesi ve yaşayabilmesinin ana unsurudur. Devlet adı verilen organizasyonda ise durum tamamen farklıdır. Sahipliğin ve gerçek mülkiyetin var olmadığı kamusal alanda adam kayırmacılık, siyasal kayırmacılık vs. yaygın olduğundan işe yaramaz vasatlar kendilerine devlet kurumlarında yer bulurlar.

Kamu kurumlarının sayısının azaltılması, bakanlıkların sayısının azaltılması, çalışan sayısının sınırlandırılması, koskoca bakanlık binaları olmadan da hizmet verilebilir bu kadar memura gerek var mı? Bürokrasinin büyümesi ile liyakatsizlik arasındaki ilişkiyi yorumlar mısınız?

Ben neredeyse 35 yılını Public Choice adı verilen bir disiplinde çalışarak geçirdim. Bu disiplin içerisinde bürokrasinin ne denli israf makinası olduğunu anlatır dururuz. Bürokrasi kayırma ve kollamacılığı anasıdır, babasıdır deriz...

Geleneksel siyaset bilimi teorileri bürokratik etkinsizlikleri açıklamakta başarılı olamamıştır; devlet başarısızlığı teorisinin bir parçası olarak bürokrasinin başarısızlıklarını doğru biçimde tahlil edebilmek için Kamu Tercihi yani Public Choice alanındaki çalışmaları dikkatle okumak gerekir. Kamusal organizasyonlarda sahip-vekil arasındaki ilişkiler diğer özel organizasyonlardaki sahip-vekil ilişkisinden tamamen farklıdır. Kamusal organizasyonlarda doğrudan bir sahip yoktur; sahip millettir, ama milletin kamusal kaynaklar üzerinde doğrudan bir mülkiyet hakkı sözkonusu değildir. Millet yani asıl sahip, kamusal organizasyonların yönetimini bürokrasiye yani vekile teslim eder. İşte sorun da burada başlar. Kendisi liyakat ilkeleri ile seçilmemiş bir millet meclisi; milletin vekili sıfatıyla liyakat sahibi vekilleri yani bürokratları iş başına getirir mi? Millet iradesini temsil ettiğini iddia eden siyasal iktidar millettten aldığı yetkiyi tamamen meşru göstererek bürokrasiye atama yetkisinin sınırsız-sorumsuz sahibi olduğunu ifade eder. Siyasal iktidar bürokrasideki makamlara ya da görevlere yapacağı tayinlerin bazı liyakat kuralları ile sınırlandırılmasını istemez; seçim dönemlerinde kendilerini destekleyen kişileri makam ve mevkiler ile ödüllendirmeyi tercih eder.

Bir akademisyen olarak akademik liyakat konusunda ne dersiniz.

Vallahi en zor soruyu en sona saklamışsınız. 40 yılım üniversitelerde, yüksek öğretim kurumlarında yaşanan ahlaksızlıkları, ayıpları, utanmazlıkları ifşa etmekle geçti... Emin olun böyle... Sadece şunu söylemek istiyorum. Derin bir akademik değersizleşmeyi yaşıyoruz. Akademik değerlerin değersizleşmesi. Ben bunu akademik nihilizm olarak adlandırıyorum. Bu da çok uzun bir mesele... Üzerinde saatlerce, günlerce konuşmak lazım diye düşünüyorum...

Peki o halde... Aklıma gelen bir soru ile devam edeyim. Mutluluğun Formülünü Bulan profesör aranıyor diye bir ilan geçtiğimiz günlerde Resmi Gazete'de yayımlandı. Ardından bir başka haber gündeme geldi... Eğitim fakültesine alınacak doktor öğretim üyesi ilanı için akademik can sıkıntısı konusunda bilimsel çalışmalar yapmak şartı arandı. Ne söylemek istersiniz...

Bu konuda bir şey söylemek istemem... Kişiler ve üniversitelerle polemik ve tartışmalara girmedim, girmem... Dedim ya önce sistem... Önce kurallar.. Adrese teslim kadro ilanları bir sorun... Her üniversitede bu ilanlar bu şekilde yayınlanıyor. Bazıları kılıfına uydurmayı beceremediği için maalesef medyada skandal oluyor... Meselenin özü budur.

Peki adrese teslim kadrolar gazetelerde yer alıyor? Genel çerçevede üniversitelerimizde etik Sorunların olduğunu biliyoruz. Sizin bu durum hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Bir yükseköğretim kurumunda akademisyenlerin mesleğe girişlerinde, derece ve unvan elde etmelerinde, yükselmelerinde fırsat eşitliği, adalet, hakkaniyet, liyakat, rekabet gibi değerler olmazsa olmazdır. Bir üniversite düşünün ki, bir akademik kadro ilanı açılsın, üstelik Resmi Gazete'de yayınlansın ve o ilanda rekabet, liyakat, adalet ve fırsat eşitliği gibi ilkeler iradi/bilinçli olarak gözardı edilerek belirli bir kişinin sahip olduğu akademik kimlik ve akademik yayınlar sıralanarak aleni bir kayırmacılık-kollamcılık sistemi yürürlükte olsun. Bir üniversite düşünün ki, adına akademik akrabalık ya da akademik endogami denen bir sistem geçerli olsun; bir üniversiteden mezun olmuş bir kişi ilan edilen akademik kadroya atama sırasında başka üniversiteden mezun olmuş kişilere karşı pozitif ayrımcılık yoluyla kayırılsın-kollansın! Bir üniversite düşünün ki, aynı kurumda işe başlama, yükselme ve kadroya yerleşme gibi kötü bir akademik akrabalık geleneği yerleşmiş olsun. Daha açık bir ifadeyle, akademik kimliğe bakıldığında bebeklik, çocukluk, ergenlik, yaşlılık ve ölüm yeri aynı mekân olsun! Bir üniversite düşünün ki,

üniversitede çalışan başarılı bir akademisyenin bir başka ünivesitede doçent ya da profesörlük kadrolarına geçiş hakkı ve imkânı olmasın; dahası açılan akademik ilana başvuruda bulunulmasına yasalar değil, teamüller engel olsun! Bir üniversite düşünün ki, bir anabilim dalında ya da bölümde, görev yapan akademisyenler kılıç, kalkan, zırh ve miğferle yaşadıkları klanın kale duvarlarını korumak için ölesiye savaşsınlar! Bir üniversite düşünün ki, üniversitenin başındaki yüksek otorite olunca kılıç, kalkan, zırh ve miğferler bir emirle aşağı indirilsin ve istenilen kişi o anabilim dalına ya da bölüme öğretim üyesi olarak göreve başlatılsın!

Özetle, ideal üniversitede olması gereken tamamının ihmal edildiği, kuralların ve kurumların ihlal edildiği bir üniversite üniversite olabilir mi? Akademik özgürlük, akademik etik, akademik liyakat, akademik rekabet, akademik hareketlilik... Bunar olmadan bir üniversite ünivesite olmaz, olamaz... Konumuz liyakat olduğu için altını kalın çizerek ifade etmek isterim. Türkiye’de son Yirmi Otuz yıl içerisinde akademik liyakat bütünüyle tahrip edilmiş, akamik dereceler ve unvanlar ayakla altına alınmıştır. Profesörlük ve doçentlik ucuzlamış, değersizleşmiştir. 40 yıllık meslek hayatımda gördüğüm ve tanık olduğum ve en çok üzüldüğüm konuların başında akademik meritokasi gelmektedir. Akademik medokrazi maalesef üniversitelerimizde yerleşen bir liyakatsizlik olgusudur. Daha da fazlasını konuşmak lazım... Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında akademik akrabalık, akademik endogami, akademik klan kültürü, akademik kast sistemi, akademik lonca sistemi, akademik oligarşi, akademik immobilité, akademik biat kültürü, akademik torpil, akademik kayırmacılık ve kollamacılık gibi konular bugünün değil çok uzun yılların devam edegelen sorunlarıdır.

Bir de adrese teslim jüri meselesi var? Bu konuyu da şiddetle eleştiriyorsunuz?

Yaklaşık 40 yıldan bu yana üniversitede görev yapan bir akademisyen olarak mesleğime başladığım günden bu yana yüksek lisans ve doktora giriş sınavlarını yapmakla görevli jüri üyelerinin, ayrıca tez savunma ve yeterlik sınavlarında görev alacak jüri üyelerinin seçiminin baştan sonra gayri-ciddi ve keyfi bir şekilde belirlendiğine tanık oldum ve bundan derin üzüntü duyuyorum.

Bir üniversiteye asla yakışmayacak ve ayıplanacak bir kötü sistem ötedenberi devam etmektedir. Üniversitelerimizde görev yapan yaklaşık 100.000 öğretim üyesinden bir tekinin bile bu kötü uygulamayı eleştiren bir makale yayınlamamış olmasını şaşkınlıkla karşılıyorum. “İsmarlama tez jürisi” ya da “sipariş usulü ile tez jürisi oluşturulması” uygulamasından rahatsızlık duyan acaba kaç akademisyen bu konuda zahmet edip birkaç sayfalık da olsa bir yazı kaleme almıştır?

Son olarak Türkiye'nin torpil bataklığından çıkabilmesi için ne yapılmalı?

Meritokrasi kağıt üzerinde fazlasıyla iyi görünüyor. Liyakati savunan her ses kulağımıza hoş geliyor. Hak edenin hakkını aldığı, layık olanın layık olduğu makam ve görevlere seçildiği ve atandığı, kayırma ve kollamaya hiçbir şekilde izin verilmediği bir meritokratik toplum tasarımı bir imkânsız idealdir ve bunun adı ütopyadır. Hayat daha doğum anından itibaren bazılarını ayrıcalıklar, diğer bazılarını ise imkânsızlıklar sunar. Yarışa birkaç adımın çok ötesinde ve çok gerilerde başlayanlar için belki de yarışa katılmanın bir manası ve değeri yoktur. Umutsuzluk ya da kötümserlikle bakmayalım desek bile kazanmak için çok büyük fedâkarlıklar, ilave şanslar ve belki de mucizelere ihtiyaç vardır.

Meritokrasi aslında başta söylediğimiz gibi yalanla yaşamaktan başka bir şey değildir. Fırsat eşitliğini gözardı eden meritokrasi boş bir inanç, bir hurafe, bir retorik, bir slogan, bir demagojidir. Fırsat eşitsizliğini görmezden gelen bir meritokrasi statükonun ve statünün haklılaştırılması ve meşrulaştırılması için savunulan bir imkânsız idealdir. Meritokrasi aslında bir distopyadır.

Bu sahte ya da iki yüzlü gerçeğin karşısında bizim yapabileceğimiz tek şey gerçekçi düşünmek ve pratikte mümkün olduğu ölçüde uygulanabilir bir ikinci en iyi meritokrasi düzeni için mücadele etmektir: kurallara dayalı adaletli liyakat.

Öyle bir toplumsal düzen tasarımı olsun ki, önceden belirlenmiş iyi formel kurallar seti dâhilinde hiçbir kesime ayrıcalıklı işlem yapılmasın ve hiçbir kesim fırsat eşitsizliğinin mağduru olmasın. Bunlar nelerdir? Genellik, kanun önünde eşitlik, açıklık, belirlilik, erişilebilirlik, kesinlik, öngürülebilirlik gibi ilkeler ve kurallar seti. Adil davranış kuralları... Herkese aynı ve eşit uygulanan normlar. Yani hakkaniyeti ve fırsat eşitliğini gözardı etmeyen kurallara dayalı adaletli liyakat sistemi...

Bu genel laflar, felsefi açıklamalar, teorik görüşler asla değersiz görülmemelidir. Meritokratik bir düzen ve liyakat sistemini inşa edebilmeniz için bu felsefi ve teorik kavramlarla işe başlamanız gerekir. Eğer siz genellik ve kanun önünde eşitlik ilkesinin anlamını kavramıyorsanız o zaman iradi, takdiri, ihtiyari karar ve uygulamalar yaparak belirli kişilere ayrıcalıklar sunarsınız, ayrımcılık yaparsınız. İstisnalar kaideyi bozar. Tıpkı istisnai memurlukda olduğu gibi... Tıpkı mülakat sınavında olduğu gibi... Mülakat sınavının gerekçesine hangi kılıf meşruiyet sağlar ve haklılaştırma kazandırır? Mülakat kayırma ve kollama yapmak için bir araştırmacı...

Gerisi hikayedir ya da teferruattır. Adam teröristse o zaman mülakat sınavı olmadan yapacağınız sınav öncesinde detaylı bir güvenlik soruşturması yaparsınız...

Özetle iyi insan yetiştirmekten önce iyi kurallar oluşturmaliyiz diyorsunuz... Öyle değil mi? Okuduğum çalışmalarınızda bunu açık olarak görebiliyorum.

Efendim bir kesim için dindar nesil yetiştirmek ulvi bir gaye olarak anlatılıyor. Bu tamamen yanlış bana göre. Dindar nesil değil, ahlaklı nesilden söz etmeliyiz. Bütün dinler yalanı, hırsızlığı, yolsuzluğu, ahlaksızlığı konar ve ayıplar... Din elbette ahlaki davranış açısından olumlu etkiler ortaya çıkarır. Ama önemli olan şunun anlaşılmasıdır. Ahlaki davranışın ana kaynağı din değildir ve olamaz... Ahlak dinden bağımsız informal kurallar olarak düşünülmelidir. Din ve devlet işleri nasıl birbirinden ayrı düşünülmesi gerekirse din ile ahlak arasındaki ilişkinin de birbirinin ayrılmaz parçası olarak ele alınması doğru değildir. Neden? Açıklamaya çalışalım... Dindar kesimlerin bürokraside bir göreve ve makama atama yaparken Türk-İslâm öğretisi ile yetişmiş mefkûre sahibi insanları görev getirme çabaları yanlış olmanın ötesinde tehlikelidir. Örneğim bir vali ya da kaymakam atamasında mefkûre prensibine göre mi hareket edeceğiz? Seçim sandığına giderken mefkûre gayesine hizmet edecek ve Türk-İslâm öğretisi ile yetiştirilmiş adaya mı oy vereceğiz? Böyle saçmalık olmaz! Bir dindarın bir mülhiden daha ahlaklı ya da daha adil olduğunu kabul ve ifade etmek ne kadar yanlış ise Türk-İslâm Medeniyetinin sahip olduğu Türk-İslâm öğretisi ışığında yetiştirilecek zihinleri devlete yerleştirerek ehliyet ve liyakatı tesis etmek faraziyesi de bir o kadar yanlıştır; dahası tehlikelidir.

İyi bir oyun iyi oyuncuların ziyade iyi kurallara dayalı olmalıdır sözünün manasını anlamak için bir meal alimine ihtiyaç yoktur. İyi oyuncular olmaksızın iyi bir oyun oynanamaz ki!... deyip işin içine cehalet katıp sulandırmamak lazımdır!...

Son olarak eklemek istediğiniz bir konu var mı? Sonsözlerinizi de alarak şöyleşimizi burada tamamlayalım.

Herşeyden önce değer verip bu söyleşiyi gerçekleştirdiğiniz için teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Belki bu söyleşinin ana mesajı anlamında birkaç şey söylenebilir. İlk ana mesaj şu olmalı bana göre... Liyakat esasen bir kamusal meselesidir. Liyakat konusunu inceleyen herkes konuya önce mülkiyet hakları felsefesi açısından bakmalıdır. Kamusal mülkiyet, kooperatif mülkiyet, korporatif mülkiyet, ortak mülkiyet ve saire kollektif sahiplik alanının daraltılması liyakatsizlik sorununun ana çözümüdür. İkinci olarak liyakat konusunu inceleyen

herkesin konuyu kurallar ve kurumlar perspektifi dahilinde incelemesi gerekir. Oyunun kuralları iyi düzenlenirse bu liyakatsizlik konusundaki eğilimlere kapıyı kapatır. Mülakat konusu bu konuda bir örnek. Siz mülakatı sınırlaayacak bağlayıcı bir kural tesis ederseniz hiçbir kamu kurum ve kuruluşu bu konuda adım atamaz... Üçüncü perspektif kamu tercihi perspektifidir. Bakış açınızda bu yaklaşımınıza bir yer açıp devlet başarısızlığı ve bürokratik başarısızlık gibi teorileri anlamanızın önemli olduğunu düşünüyorum. Üç temel perspektif, kamu tercihi perspektifi, mülkiyet hakları perspektifi ve kurumsal perspektif. Bu üç perspektife ilave bir radikal siyasi rejim tasarımı olarak demarşiden de söz etmek isterim. Demokrasi maalesef meritokrasi üretmiyor. Onun için siyasi yöneticilerin ve temsilcilerin kura ile seçimi ve atanmasının çok çok önemli olduğunu düşünüyorum. Son birkaç yıldır yoğun olarak sortisyon, rotasyon, epistokrasi üzerine çalışmalar yaparak geçirdim. Kura sistemine çok gönülden inanıyorum. Kuranın adalet ve liyakat yolu olduğuna inanıyorum. Fırsat eşitiliğine izin verdiğini, ayrıcalıklara, ayrımcılığa, kayırma ve kollamaya kapı araladığını düşünüyorum. Liyakat sahibi olmak, liyakata değer vermek ve liyakati gözetmek... Bilgi, adalet ve liyakat erdemlerin en güzelidir.

Değerli katkılarınız ve ayırdığınız vakit için çok teşekkür ederim.